

Педагогічні науки

УДК 378.147

Шведова Ярослава Василівна

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Шведова Ярослава Васильевна

кандидат педагогических наук,

доцент кафедры педагогики

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Shvedova Yaroslava Vasilivna

Candidate of Pedagogical Sciences,

Docent of the Pedagogical Department

V. N. Karazin Kharkiv National University

**ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ СТИМУЛЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ
МОТИВАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІН**

ПЕДАГОГІЧНОГО ЦИКЛУ

**ТВОРЧЕСКИЕ ЗАДАНИЯ КАК СРЕДСТВО СТИМУЛИРОВАНИЯ
УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ СОИСКАТЕЛЕЙ ОБРАЗОВАНИЯ ПРИ**

ИЗУЧЕНИИ ДИСЦИПЛИН ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ЦИКЛА

**CREATIVE TASKS AS MEANS OF STIMULATING LEARNING
MOTIVATION OF STUDENTS IN THE STUDY OF THE DISCIPLINES**

OF THE PEDAGOGICAL CYCLE

Анотація. Увага дослідження спрямована на вивчення стану сформованості навчальної мотивації студентів Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Обґрунтовано, що творчі завдання, при активному їх застосуванні, здатні виступати потужним

засобом стимулювання навчальної мотивації студентів та стати одним з компонентів новітніх стратегій навчання.

Ключові слова: дослідження, навчальна мотивація, творчі завдання.

Анотація. *Внимание исследования направлено на изучение состояния сформированности учебной мотивации студентов Харьковского национального университета им. В.Н. Каразина. Обосновано, что творческие задания, при активном их применении, способны выступать мощным средством стимулирования учебной мотивации студентов и стать одним из компонентов новейших стратегий обучения.*

Ключевые слова: *исследование, учебная мотивация, творческие задания.*

Summary. *The attention of the research is directed to studying the state of formation of learning motivation of students of Kharkiv Karazin National University. It is substantiated that creative tasks, with their active application, can act as a powerful means of stimulating students' learning motivation and become one of the components of the newest learning strategies.*

Key words: *research, learning motivation, creative tasks.*

Сьогодні перед сучасною вищою освітою стоїть нагальна проблема підвищення ефективності навчання. Одним з внутрішніх резервів у її вирішенні є цілеспрямоване формування у здобувачів вищої освіти позитивного ставлення до отримання знань. Наукою доведено, що недостатні здібності можуть бути компенсовані високим рівнем навчальної мотивації. Саме тому в педагогіці й психології проблемі формування навчальної мотивації приділяється значна увага.

Досить поширеною є думка викладачів про те, що студенти прийшли вчитися за власним бажанням і є достатньо мотивованими та зацікавленими. Але це не завжди буває так. Опитування студентів свідчать про те, що

частина з них має середню або доволі низьку мотивацію до навчання. Тому необхідно «підігрівати» навчальну мотивацію студентів, не допускати її стихійного саморозвитку.

Дослідження свідчать, що мотиваційний аспект навчання знаходився в центрі уваги С. Рубінштейна, Л. Божович, О. Ковальова, Г. Костюка, В. Мерліна, В. Сухомлинського та ін.

Сучасні психолого-педагогічні дослідження акцентують увагу на виявленні шляхів мотиваційного забезпечення навчального процесу: розвиток пізнавальних потреб (П. Гальперін, М. Махмутов, Г. Щукіна та ін.); поєднання індивідуальних і колективних форм навчальної діяльності (Т. Васильєва, І. Чередов, Ю. Мальований, А. Мудрик, Г. Цукерман, О. Ярошенко та ін.); послугування технологіями проблемного навчання (А. Алексюк, І. Лернер, В. Лозова, О. Матюшкін, М. Махмутов та ін.). Вченими виділено умови, які сприяють формуванню у студентів позитивної мотивації до навчання (Н. Волкова, С. Занюк, В. Кикоть, В. Михайличенко, В. Полянська, О. Тарнопольський, В. Якунін та ін.).

Якщо не брати до уваги специфіку визначень у різних теоретичних контекстах, найчастіше мотив визначається як ініціація, яка пояснює поведінку людини, її початок, спрямованість й активність [1].

Відповідно до сучасних психологічних уявлень, категорія мотивації (від лат. *movere*) – це система мотивів, яка визначає конкретні форми діяльності або поведінки людини. Класичний закон Йеркса-Додсона, сформульований кілька десятиліть тому, вже встановив залежність активності людини, її ефективної діяльності від сили мотивації. За цим законом, чим вища сила мотивації, тим вища результативність діяльності [1].

Формуванню навчальної мотивації сприяє реалізація комплексу засобів, серед яких більшість учених (В. С. Ільїн, А. К. Маркова, М. В.

Матюхіна, R. Verwick та ін) виділяють такі: зміст навчального матеріалу; організація навчальної діяльності; контроль та оцінка навчальної діяльності.

Т. Гладиш під мотивацією навчання розуміє «сукупність спонукальних чинників, що визначають активність особистості, її систему мотивів, потреб, інтересів, спрямованих на отримання, перетворення і збереження нового досвіду в процесі навчальної діяльності» [2, с. 154].

Аналіз наукової літератури та результатів психолого-педагогічних досліджень (Н. Волкова, О. Б. Вершинська, Є. Ільїн тощо) дає змогу виділити структуру мотивів, які забезпечують успішну навчальну діяльність студентів. Така структура, на думку вчених, є ієрархічною системою зовнішніх і внутрішніх мотивів, що визначають спрямованість, інтенсивність й особистісний сенс пізнавальної діяльності студентів. Під внутрішніми мотивами навчальної діяльності традиційно в науці виділяються: пізнавальний мотив (прагнення оволодівати новими знаннями та способами пізнавальної діяльності), мотив самодетермінації (прагнення відчувати себе дійсною причиною здійснюваної діяльності, ефективним суб'єктом взаємодії з оточенням), мотив самовдосконалення (прагнення до підвищення власної компетентності, ефективності та майстерності). До зовнішніх мотивів відносяться: професійний мотив (прагнення досконало оволодіти майбутньою професією, стати висококласним фахівцем), мотив досягнення (прагнення до успіхів у навчанні, перевершення власного рівня попередніх досягнень), мотив обов'язку (почуття відповідальності за результати власної пізнавальної діяльності), комунікативний мотив (прагнення до партнерського спілкування з учасниками навчальної діяльності, налагодження продуктивної міжособистісної взаємодії), мотив самоствердження (прагнення мати престижний статус у колективі, заслужити схвалення з боку викладачів, батьків та однокурсників), прагматичний мотив (орієнтація на практичну цінність навчання, його важливе значення для майбутнього життя, досягнення матеріального

благополуччя) [1; 3; 4;]. Успішність навчальної діяльності студентів значною мірою залежить від кількості, співвідношення зазначених мотивів.

Серед умов та засобів стимулювання навчальної мотивації студентів дослідники виділяють: професіоналізм викладача (бажання та вміння навчити); ставлення до студента як до компетентної особистості; сприяння самовизначенню студента, розвиток позитивних емоцій студента; професійна спрямованість навчальної діяльності; доступність змісту навчального матеріалу, що пропонується викладачем на занятті; постійне створення та підкріплення ситуації успіху для невпевнених у своїх силах студентів; бажання викладача здійснювати педагогічну підтримку, небайдужість, зацікавленість у професійному розвитку студента; організація навчання як процесу пізнання; використання методів, що стимулюють навчально-пізнавальну діяльність (до яких належать: індивідуальні та групові творчі завдання, робота в малих групах, ділові та рольові ігри, тренінги, дослідницькі проекти тощо) [3; 4; 5].

Вивчення наукових джерел свідчить, що творчі вправи розглядаються низкою науковців у якості інструменту з формування професійних компетенцій студентів, серед яких знаходимо такі складові, як креативна та комунікативна (Д. Б. Богоявленська, Е. де Боно, О. М. Лук, Я. О. Пономарьов, Шумовская А. та ін.). Знайдено декілька статей, у яких йдеться про творчі вправи, як метод поліпшення пізнавальної мотивації студентів економічних та технічних спеціальностей (Л.М. Бадюл, Л.М. Цибух).

Мета статті полягає у обґрунтуванні можливостей творчих завдань в підвищенні навчальної мотивації студентів при вивченні дисциплін педагогічного циклу.

З метою вивчення навчальних мотивів та рівня навчальної мотивації було проведено дослідження, в якому взяли участь 86 студентів 3 – 5 курсів біологічного, філософського та хімічного факультетів Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. У ході дослідження було

застосовано наступні методи: спостереження, бесіди, анкетування. Анкетування здійснювалося на основі методики вимірювання потреби (мотиву), досягнення мети, розроблена Ю. Орловим; методики вивчення мотивації навчання у ВЗО (Т. Ільїної); методики незакінчених речень для вивчення мотивації навчальної діяльності — варіант Л. Солнцевої та Т. Галкіної.

Результати дослідження виявили, що високий рівень навчальної мотивації притаманний 32% студентів, що свідчить про їхню спрямованість на ґрунтовне оволодіння основами майбутньої професійної діяльності та здатністю напружено та систематично працювати без зовнішнього нагляду. Середній рівень навчальної мотивації мають 49% студентів. Вони проявляють наполегливість і старанність у навчанні, однак їм притаманне нерівномірне, вибіркоче ставлення до навчальних предметів, концентрація уваги на тих, які містять нову, цікаву інформацію і можуть задовольнити пізнавальний інтерес, або на тих, які дають змогу досягти успіху і визнання, мають професійну спрямованість тощо. Низький рівень навчальної мотивації виявлено у 19% студентів, що свідчить про їх слабкі соціальні та пізнавальні, внутрішні та зовнішні мотиви навчальної діяльності, прагнення уникати неприємних емоцій, пов’язаних з навчальною діяльністю, байдуже ставлення до навчання, труднощі у самоорганізації. Ця група студентів потребує постійного контролю, активної педагогічної підтримки й стимулювання з боку викладачів.

Як виявилось у ході анкетування і бесід з студентами, однією з основних причин низького рівня сформованості їх навчальної мотивації є труднощі в опануванні великих обсягів навчального матеріалу, 60% якого фактично відводиться на самостійне опрацювання. Студенти відмічали, що їм бракує вміння систематизувати, аналізувати, структурувати інформацію, ефективно запам’ятовувати, розподіляти робочий час. Інша причина, як стверджують студенти, полягає домінуванні традиційних форм організації

навчальної діяльності, що не сприяє повною мірою забезпеченню суб'єктної позиції у навчанні та не дає можливості змодельовати предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності.

Дослідження підтвердило, що ефективним засобом стимулювання навчальної мотивації студентів при вивченні дисциплін педагогічного циклу є широке застосування у навчальному процесі творчих завдань. Вирішення творчих завдань припускає створення нових способів дій або своєрідне використання вже існуючих способів, що приводить до виникнення нових знань. Творча вправа має наступні ознаки: обов'язкова новизна способу розв'язання; відсутність у даній теорії засобів, необхідних для створення цього способу; знаходження цих засобів здійснюється за рахунок застосування евристичних методів пошуку [7]. Застосування творчих вправ під час занять при вивченні дисциплін педагогічного циклу, як засвідчило наше дослідження, сприяло підвищенню зацікавленості студентів, їх активності та поліпшенню навчальної мотивації. Творчі вправи дають можливість студентам самостійно переносити отримані знання та уміння в нову ситуацію; бачити щось нове у стандартній ситуації; комбінувати раніше відомі способи розв'язання проблемної ситуації та знаходити нові, оригінальні способи її розв'язання.

Творчі завдання орієнтують студентів на оволодіння практичними навичками, отримання певного позитивного досвіду застосування знань. Вони сприяють формуванню здатності виконувати творчу педагогічну діяльність, виступають потужним стимулом отримання нових знань.

Слід підкреслити, що організація навчальної взаємодії на основі творчих завдань сприяє встановленню суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і студентів, студентів між собою, породжує відчуття спільної діяльності.

Перевагами творчих завдань є те, що вони дозволяють кожному студенту йти власним шляхом до вирішення поставленої проблеми, яка не

має одного єдиного правильного способу розв’язання; студенти залучаються до колективної творчої діяльності, спілкуються та взаємодіють, розподіляють обов’язків між членами групи, здійснюють взаємонавчання та взаємоконтроль, що призводить до активності, в процесі якої «запускається» навчальна мотивація.

Творчі завдання евристичного та креативного рівнів у поєднанні з прийомами емоційно-інтелектуального стимулювання: створення оптимістичної перспективи, ситуації успіху особистості, педагогічне навіювання, педагогічна підтримка студентів, а також використання групових та колективних форм роботи, сприяє підвищенню навчальної мотивації студентів.

Так, в рамках вивчення дисциплін педагогічного циклу, що є обов’язковими для будь-яких спеціальностей, студентам можуть бути запропоновані такі творчі завдання:

1. Назвіть 5–7 педагогічних ідей, практична реалізація яких може суттєво підвищити якість освіти в Україні. Обґрунтуйте власну точку зору.
2. Розробіть схему /модель: Успішне навчання. Що для цього потрібно? Робота виконується в групах (3-4 особи). Час на підготовку 20 хв. Кожна група отримує лист ватману. По закінченню часу презентує свою модель успішного навчання.
3. Знайдіть в літературі або візьміть з життя приклад ситуації, яка демонструє відсутність педагогічного такту педагога. «Виправте» його помилки.
4. Створіть портрет інтерактивного педагога.
5. Виходячи із цифрових трансформаційних процесів, які відбуваються в сучасній освіті, спрогнозуйте, яким буде навчання через 20-30 років? Створіть модель навчання майбутнього. Де будуть навчатися? Як? Чому саме?

6. Ґрунтуючись на відповідних наукових джерелах, складіть 10-15 заповідей педагогічного спілкування.
7. Наведіть приклади нетрадиційних форм навчання. Розробіть елемент заняття з використанням нетрадиційних форм та методів навчання.
8. Створіть програму роботи з учнями, які мають низький рівень навчальних можливостей. Обґрунтуйте.
9. Порівняйте існуючі в світовій педагогіці сучасні методики перевірки та оцінювання знань, умінь і навичок та запропонуйте власний підхід.
10. Проаналізуйте та обґрунтуйте відмінність та схожість поглядів науковців на сутність процесу навчання. «Навчання – впорядкована взаємодія вчителя і учнів/студентів, спрямоване на досягнення поставленої мети». (І.П. Підласий). «Навчання – цілеспрямований педагогічний процес організації та стимулювання активної навчально-пізнавальної діяльності учнів/студентів з оволодіння науковими знаннями, вміннями, навичками, розвитку творчих здібностей, світогляду та морально-естетичними поглядами і переконаннями». (І.Ф. Харламов). «Навчання – специфічний процес пізнання, керований педагогом». (В.О. Сластьонін).
11. Проаналізуйте відеоматеріал (або кейс) та складіть рекомендації. Студентам пропонується спочатку лише відеозапис проблеми, а відеозапис розв'язання – тільки після того, як вони запропонують свої варіанти. Це надасть змогу порівняти власні припущення з тими діями, які пропонуються. Для розгляду та аналізу кейсу або відеоматеріалу, група розбивається на підгрупи по 5-6 чоловік. Протягом визначеного проміжку часу підгрупи обговорюють ситуацію та намагаються знайти шляхи її розв'язання. Після цього представники кожної підгрупи пропонують власний варіант розв'язання проблеми, аргументуючи та обґрунтовуючи його. Всі запропоновані варіанти обговорюються. В кінці обговорення викладач дає оцінку роботі всіх підгруп.

12. Обговорення якостей, необхідних студентам для ефективного оволодіння майбутньою професією. Дане завдання вчить висловлювати та доводити власну думку, дозволяє краще зрозуміти специфіку обраної професії, компетенції, якими потрібно оволодіти. Усе це також сприятиме поліпшенню пізнавальної мотивації студентів.

Коротко зазначимо, що творчі завдання, які надавались студентам виконувались за допомогою наступних методів: мозкового штурму, вільних асоціацій, евристичних питань, емпатії (особистісної аналогії), організованих стратегій, pro – contra аргументів, методу синекіки, шести капелюхів, групових дискусій, квестів тощо.

З метою розвитку творчого мислення, тренування основних якостей, якими характеризується творче мислення, студентам було запропоновано взяти участь у тренінгу. Завдання тренінгу: придумати якомога більше різноманітних способів використання звичайних предметів, наприклад таких: листів паперу або старих газет; пустих картонних коробок; цегли; автомобільних шин; пробок від пляшок; порваних панчіх; перегорілих лампочок; алюмінієвих банок з-під напоїв; снігу, льоду тощо. Робота виконується у командах по 4-5 чоловік, час 15 хвилин. Найбільш дієво вправа проходить, коли є можливість дати учасникам ті предмети, про які йде мова і попросити не тільки назвати, а й показати пропоновані способи їх використання. Презентація робіт відбувається за такою схемою: одна з підгруп називає один спосіб використання предмету. Називання оцінюється у один бал. Наступна підгрупа пропонує ще один спосіб використання і т.д., повторюватись не можна. Виграє підгрупа, яка набрала найбільшу кількість балів. Тренінг дає наочний матеріал для обговорення якостей творчого мислення, дозволяє тренувати ці якості, відходити від шаблонності у сприйнятті оточуючих предметів та їх звичних функцій. Крім того, тренінг дозволяє акцентувати увагу учасників

на розподіл ролей у групі при вирішенні креативних завдань (генератори ідей – виконавці, лідери – учасники).

Також було запропоновано гру «Неймовірні ситуації». Мета гри: розвиток творчого мислення, тренування уміння генерувати незвичні ідеї. Учасникам пропонується поміркувати над якою-небудь уявною неймовірною або малоймовірною ситуацією. Їхнє завдання – уявити, що така ситуація все-таки втілилася у реальність, і запропонувати як можна більше наслідків для людства, до яких вона може призвести. Гра відбувається у підгрупах по 3-5 осіб, час на підготовку дається з розрахунку 5-6 хвилин на одну ситуацію. Приклади ситуацій: у 5 разів збільшилась сила тяжіння Землі; люди навчаться читати думки один одного; у всіх людей вирости хвости; у всіх українських словах зникнуть закінчення; із хмар почнуть звисати троси до самої землі; із життя людей одразу і повністю зникне спорт; усі метали перетворяться на золото тощо. Можливими є різноманітні варіанти проведення цієї вправи. Наприклад, декільком підгрупам для обговорення може бути запропонована одна і та ж сама ситуація. Тоді презентація результатів відбуватиметься наступним чином: кожна з підгруп по чергово отримує слово для того, щоб озвучити одну ідею, повторюватись не можна. Якщо оригінальні ідеї в підгрупі закінчились, вона вибуває з гри; перемагає та команда, яка пробуде у грі найдовше. Якщо ж підгрупам для обговорення запропоновані різні ситуації, то спочатку відбувається обговорення у підгрупах, потім представники кожної з підгруп озвучують по 3-5 ідей, які здались найбільш оригінальними.

Потрібно зазначити, що на початковому етапі впровадження творчих завдань при вивченні дисциплін педагогічного циклу зміст навчального матеріалу творчого характеру викликав у частини студентів певні труднощі: відсутність інтересу до навчання, не бажання брати участь у деяких формах роботи, пасивність в обговоренні, тобто домінувала

мотивація уникнення неприємностей та труднощів. Подолання труднощів потребувало індивідуального підходу та певних педагогічних умов, серед яких педагогічна підтримка, створення ситуації успіху тощо. Результатом активного впровадження творчих завдань стала поява навчальної мотивації та позитивного зворотнього зв'язку з боку студентів.

Отже, навчальна мотивація студентів є основною проблемою для педагогів вищих закладів освіти. З огляду на це, місія викладачів полягає в стимулюванні навчальної мотивації студентів, налаштуванні їх на успішну навчальну діяльність. У цьому не останню роль відіграє застосування творчих завдань, які дають можливість проявити себе, відчутти себе успішним і позитивно вплине на розвиток навчальної мотивації, що підтверджено нашим дослідженням.

Література

1. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. Спб. : Изд-во «Питер», 2000. 324 с.
2. Гладиш Т. Формування мотивів і мотивації навчально-пізнавальної діяльності як психолого-педагогічна проблема. Проблеми підготовки сучасного вчителя / Т. Гладиш. № 6 (Ч. 1), 2012. С.150-155.
3. Волкова Н. П. Засоби стимулювання та мотивації творчої діяльності студентів / Н. П. Волкова // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Педагогіка і психологія. 2017. № 1. С. 161-169.
4. Вершинська О.Б. Проблеми формування навчальної мотивації студентів ВНЗ / О.Б. Вершинська. URL: tme.uo.edu.ua/dodatok.htm
5. Гилюн О. В. Освітні мотивації студентської молоді / О. В. Гилюн // Грані: наук.-теорет. і громад.-політ. альманах // Дніпропетр. нац. ун-т ім. О. Гончара; Центр соц.-політ. дослідж. Д., 2012. № 1 (81). С. 102-104.

6. Бадюл Л.М., Цибух Л.М. Застосування творчих вправ, як метод поліпшення пізнавальної мотивації студентів / Л.М. Бадюл, Л.М. Цибух. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream>)
7. Кирилащук С.А. Розвиток творчого мислення студентів технічних університетів / С.А. Кирилащук. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/>
8. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: Підручник. К.: Міленіум, 2006. 344 с.
9. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей / Д.Б. Богоявленская. М.: Академия, 2002. 320 с.